

I N S Δ M

JOURNAL OF CONTEMPORARY MUSIC. ART AND TECHNOLOGY

“Solidarnost kao životni izbor i revolucionarni proces”: Intervju sa Sašom Asentićem

Dunja Crnjanski

INSAM Journal of Contemporary Music, Art and Technology

No. 5, Vol. II, December 2020, pp. 19–26.

Dunja Crnjanski*
Novi Sad, Serbia

SOLIDARNOST KAO ŽIVOTNI IZBOR I REVOLUCIONARNI PROCES

Intervju sa Sašom Asentićem

Saša Asentić je koreograf, performer i radnik u kulturi koji deluje u oblasti savremenih izvođačkih umetnosti. Rođen je u Derventi, a od 1995. do 2011. godine živi u Novom Sadu. Za to vreme osnovao je organizaciju Per.Art koja preko 20 godina deluje u oblasti inkluzivne umetnosti. Bio je umetnički direktor festivala Nov.Ples, autor i koautor brojnih predstava, performansa, uređivao je programe različitih konferencija, simpozijuma i kulturnih događaja,

Saša Asentić

Photo by Aleksandar Ramadanović

delovao je kao mentor lokalnim umetnicima. Njegov umetnički rad predstavljen je u vodećim centrima savremene umetnosti u Berlinu, Njujorku, Parizu, Tokiju, Hamburgu, Beču, Frankfurtu, Madridu, Teheranu, Atini i drugim gradovima širom sveta. Živi i radi u Berlinu. Aktivno deluje na internacionalnoj savremenoj plesnoj sceni, dok istovremeno neumorno radi na povezivanju lokalne (novosadske) scene sa svetskim scenama i savremenim umetničkim tokovima – podržava mlade umetnike kroz saradnje i mentorstva, saraduje sa institucijama kulture i svojim radom inspiriše nove generacije umetnika.

Imperativ političnosti je nešto što obeležava i prožima Sašin umetnički rad od samih početaka, a nastaje kao posledica životnih iskustava, aktivnog promišljanja društvenih odnosa i političkih ubeđenja. U svom radu, on istražuje odnos između društva i pojedinca i trudi se da

* Author's contact information: dunja.crnjanski@gmail.com

kroz nastupe i saradnje zajedno sa publikom i kolegama uhvati bar na kratko ono čudesno što daje smisao životu i međuljudskim odnosima. Sa Sašom ću razgovarati o globalno aktuelnim temama – mogućnostima za umetnički rad u doba pandemije, korišćenju novih tehnologija u umetničkoj produkciji, ali i o dostupnosti sadržaja, otvorenim principima rada, umetničkoj solidarnosti i načinima sagledavanja i menjanja pozicija u kojima se kao umetnici i kulturni radnici nalazimo u ovom periodu.

Godinama radiš van institucija i deo si internacionalne nezavisne scene izvođačkih umetnosti i savremenog plesa, a ove godine si prvi put gostujući profesor na uglednom Institutu za primenjene pozorišne studije na Justus-Liebig univerzitetu u Gisenu u Nemačkoj. Na koji način pristupaš dvostrukom izazovu – predavanju kao relativno novoj delatnosti kojom se baviš i predavanju u doba pandemije?

Zajedno sa dugogodišnjim saradnikom i kolegom Aleksandrom Ašurom bio sam pozvan da kao gostujući profesor predajem u ljetnom semestru studentima osnovnih i master studija. Za mene je u predavačkom radu najvažnije pripremiti sadržaj i prijedlog u odnosu na kontekst i konkretnu grupu sa kojom ću raditi i razviti metodologiju koja će predavanja, odnosno susrete, promišljati kroz političnost tih susreta kako bi se studenti ili učesnici osnažili za kritičko preispitivanje postojećih struktura za obrazovanje, produkciju, distribuciju, arhiviranje i istorizaciju savremenog plesa, koreografje i performansa. Dosta toga se mijenja i uobličava tokom samog procesa i za mene je to najuzbudljiviji i najsmisleniji dio učenja i stvaranja znanja. Zbog pandemije predavanja su se odvijala preko interneta i dodatni izazov je bilo pronaći način rada koji će omogućiti studentima da učestvuju bez obzira na različite uređaje za korišćenje interneta, različite internet konekcije, kao i različite vremenske zone, zatim izazov je bilo pratiti i mijenjati formate za razgovor, prezentaciju, predavanje i razmjenu u odnosu na zamor koji nastaje usljed dužeg korišćenja ekrana i online prisustva, prilagođavati organizaciju rada, tema, sadržaja i vremena u odnosu na stanje i situaciju u kojoj su se studenti nalazili... Daleko je teže, s obizrom na to da nismo navikli na takav način rada, kada nema uživo fizičkog prisustva: slušati, osluškivati, vidjeti, osmatrati, osjetiti, reagovati... ali iznalazili smo načine kroz dosta razgovora i mnogo analiziranja. Predati se radu sa svim svojim iskustvom i odgovornošću, koji uključuju i iskustvo drugih, ranijih kriza, zatim dati drugom nešto od onog što znaš i imaš, a i ne predati se, u smislu ne odustati ili krenuti kraćim putem ili pravcem manjeg otpora. Veliko iskustvo u svakom slučaju za sve nas.

Poznajem te kao osobu iz generacije koja nije preopterećena novom digitalnom tehnologijom niti je naročito voli. Da li se u ovom periodu za tebe, na ličnom nivou, promenio pristup tehnologiji i da li je na drugačiji način koristiš?

U proteklih nekoliko mjeseci promijenilo se dosta toga. Nikad nisam imao Facebook nalog, ali u protekle dvije godine koristim Instagram za vizuelnu komunikaciju sa prijateljima i za praćenje pojedinaca i organizacija u oblasti

antidiskriminacije, antirasizma, antifašizma i antikapitalizma. Od avgusta 2020. kada je Facebook donio odluku o proširivanju njihove liste u pravilniku o „Opasnim pojedincima i organizacijama”, odnosno praktično o izjednačavanju kao opasnih organizacija antifašizma i antikapitalizma sa ekstremnom desnicom i White Supremacy organizacijama i gašenju određenih naloga, gotovo da sam se vratio na to kako sam internet koristio prije 20 godina – na email, pretplatu na newsletter i posjetu website adresama. Takođe, nakon svjedočenja u live predavanjima i story postovima opresivnoj i rasističkoj osnovi algoritama po kojima funkcioniše Instagram morao sam u isto vrijeme istražiti o samom problemu, ali i voditi računa da pratim uputstva aktivista čiji su nalozi i sadržaji diskriminirani kako se informacije ne bi „izgubile” i kako bih ih mogao pratiti. Uz ovo se, naravno, postavlja pitanje i odgovornost materijalne, finansijske i moralne podrške ovim aktivistima, kao i našeg vlastitog rada na razbijanju struktura na kojima opstaju duboka društvena raslojenost i nepravda. Ono što je posebno zastrašujuće je da se opresivnost ovih algoritama ne odnosi samo na sadržaj u pisanoj formi, nego i na vrstu govora i njegov sadržaj, ali i vrstu tona kojim se govori, emotivno stanje, izraz lica, itd. U smislu iznalaženja govorničkih i izvođačkih taktika, jezika i načina komunikacije, kao i organizacije publike, mislim da je izuzetno bitno biti svjestan ovih problema i shvatiti da se radi o potrebi za novom vrstom otpora perfidnim mehanizmima opresivnog sistema.

Revolution Won't be Performed
Photo by Aleksandar Ramadanović

Sada je već opšte mesto da su sve umetnosti izuzetno pogođene globalnom krizom, a naročito izvođačke umetnosti. Traže se alternativni načini komuniciranja sa predstavama, performansima, među publikom i izvođačima. Da li posmatraš ovaj period kao mogućnost za promišljanje, reflektovanje, „čekanje” ili menjaš svoje načine rada i planove i prilagođavaš ih drugačijim medijima?

I ova kriza je ukazala na brojne postojeće i duboko ukorijenjene problem u društvu i u javnom sektoru. Samo ih je učinila ponovo još vidljivijim... i opasnijim.

Nema čekanja. Mislim da se čekati može samo ukoliko se ima privilegovani položaj u svijetu nepravde i neizvjesnosti u kojem živimo. Ja taj položaj nemam, što znači da promišljam i iznalazim načine, ne samo za sebe, nego i za sve one sa kojima saradujem, a posredno onda i za one koji su publika. Govorim o publici koja učestvuje u stvaranju javnosti, a ne onoj koja se statistički shvata na osnovu pojavljivanja u knjigovodstvenim izvještajima pozorišnih ili festivalskih blagajni. Problem koji otežava stanje je taj što se ova druga publika sve više favorizuje, pa tako i u ovoj kriznoj situaciji to spriječava bavljenje sistemskim promjenama svijeta izvođačkih umjetnosti koje bi omogućile nove načine stvaranja i predstavljanja umjetnosti. Ovako, nažalost, alternativni načini se zapravo pojavljuju najčešće kao „kozmetički” zahvati u okviru novih pravilnika o mjerama opreza, s tim da se prethodni poredak i tržišna logika kreativne industrije ne dovode u pitanje. Kad bi ta „kozmetika” bila bar u smislu „make over-a” možda bi imala veći potencijal kao alternativa postojećem-opstojećem stanju.

Šta se zapravo dešava kad se nešto iznenada prekine? Na primjer, kad se prekine rad na probama predstave koja se zasniva na stvaranju novih društvenih činjenica i pojavljivanju novih društvenih subjekata kroz grupnu izvedbu odnosno djelovanje u javnosti? Ostanemo privremeno bez tog čina, ali ne i bez tih ljudi, koji su upravo ti koji taj čin mogu izvesti. Oni kao takvi onda iznalaze načine kako to mogu izvesti u novim, promijenjenim uslovima. Pri tome su na razne načine neposredno ugroženi s obzirom na uzroke i posljedice prekarnih uslova rada, a u vrijeme pandemije neki od njih su kao pripadnici najosjetljivih grupa potencijalno i životno ugroženi. Način koji za mene ima jedino smisla, a u vanrednoj situaciji pogotovo, jest apsolutni fokus na ljude – umjetnike i publiku, njihovu sigurnost, dostojanstvo, prava i dobrobit, te sa te pozicije promišljati krizu, kao i ulogu i mjesto izvođačkih umjetnosti u društvu, te potencijal javne izvedbe i okupljanja u političkom smislu. To svakako podrazumjeva i korištenje različitih medija, djelovanje kroz različite izvedbene formate i različite oblike organizacije rada. Ono što meni pomaže u tom promišljanju jesu istorijski primjeri umjetnika koji su u različitim društvenim uređenjima koristeći performans kao medij preispitali odnos privatne i javne sfere, pogotovo u onima u kojima je javna sfera bila pod kontrolom državog aparata, jer smatram da je ključno shvatiti i ideološku pozadinu novih ograničenja i zabrana sa kojima se nosimo u ovoj krizi kao radnici u kulturi i kao građani. Pored ovoga pomaže mi i stalna razmjena sa kolegama koji žive i rade u različitim kontekstima van centara

savremene umjetnosti i bogatog dijela Evropske unije, sa kolegama koji žive u Čileu, Iranu, Kini, Brazilu, Italiji, Srbiji, ali i sa kolegama sa invaliditetom, kolegama koji pripadaju LGBTIQ+ i BIPOC (Black, Indigenous and People of Color) populaciji u SAD, Australiji, Njemačkoj, Novom Zelandu/Aotearoi. Od sredine marta ove godine zbog nemogućnosti putovanja i drugih ograničenja zbog pandemije, u ovoj razmjeni internet kao prostor komunikacije igra ključnu ulogu, jer nam omogućava direktan kontakt, s tim da u zavisnosti od zemlje koristimo različite načine i platforme za komunikaciju.

Glavni fokus u prethodnom razdoblju bilo mi je preispitivanje načina rada i materijalnih uslova za rad, pružanje podrške i brige o kolegama, rad na uspostavljanju veza i unapređenju odnosa i naravno komunikacija sa kolegama i partnerima, kao i rad na pripremi uslova i plana za održavanje i prilagođavanje prekinutih postojećih aktivnosti kako bismo se mogli nositi sa novim promijenjenim stanjem.

Savremeni ples i izvođačke umjetnosti često ostaju na margini umetničkih scena. Da li u kontekstu svog rada razmišljaš o načinima dopiranja do (šire) publike putem interneta?

Publika za mene nikad nije neka anonimna masa ljudi koja u tišini sjedi u mračnom gledalištu, pa me u tom smislu ne zanima ni potencijalna anonimna strogo kontrolisana publika kratkotrajno okupljena opresivnim algoritmima društvenih mreža i vladajućih internet pretraživača. Moj kolega Dalibor Šandor, umjetnik sa invaliditetom, rekao je jednom prilikom tokom rada na jednoj od naših predstava da on zapravo zamišlja kakva će biti publika, ko će sve biti u gledalištu, ko će doći iz društva u kojem živimo, kako će reagovati, da li će se složiti sa njim i sa predstavom, da li će ga podržati... Čini mi se da je upravo to bitno za promišljanje publike i gledaoca danas – promišljati izvedbene formate i pristupe izvedbi, koji podržavaju ideju raznolike nenormativne publike, neočekivanog i prije svega nekontrolisanog sastava, publike koja se ne podstiče na navikavanje na konzumeristički internet model culture on demand, publike koju zamišljamo, publike koju ne možemo ni zamisliti, a koja se aktualizuje zahvaljujući izvođenju predstave, publiku čije nam je prisustvo i čija nam je reakcija, mišljenje, sudjelovanje bitno...

Ističem ovo, jer vidim koliko se nekritički prisutpa novom zahtjevu od strane države i njenih javnih institucija u kulturi da se aktivnosti ubrzano prebacuju u online sredinu i da se podstiču digitalni formati, te se predstavljaju kao neka vrsta olakšica u iznalaženju načina za rad u novonastaloj situaciji. Što mislim da ne samo da nije tačno da je olakšica, nego je štetno, pa čak i opasno na taj način pristupati kompleksnosti situacije u kojoj se nalazimo. Smatram da je ovaj zahtjev važno problematizovati u odnosu na to u šta se internet pretvorio kao mjesto koje kontrolišu, kako naučnik i teoretičar kompjuterskih nauka Jaron Lanier kaže, „imperije modifikacije ponašanja” koje razaraju samo tkivo društvenosti i društva, o čemu glasno kritički govore i drugi stručnjaci informacionih tehnologija koji su bili ključni za razvoj aplikacija društvenih mreža i pretraživača kakve danas koristimo,

tj. koji koriste nas i naše podatke za stvaranje profita. Takođe mislim da je bitno razumjeti i šta ovaj zahtjev znači i u odnosu na „The Great Reset” inicijativu koji je Svjetski ekonomski forum najavio kao plan, a koji podrazumijeva i nove društvene ugovore po pitanju rada, radnog odnosa, radnog mjesta, mobilnosti, itd., a sve to problematizovati u odnosu na dalju moguću prekarizaciju rada u kulturi i umjetnosti. S druge strane, ono u što vjerujem i što govorim kolegama i studentima, a insistiram i kod umjetničkih direktora, upravnika i onih koji učestvuju u stvaranju kulturnih politika da moramo osvijesiti i vlastito neznanje o aktivističkim i umjetničkim praksama cyberformansa, online i digitalnog teatra, i internet aktivizma, koje danas i u proteklih 25 godina internet promišljaju i koriste kao prostor za političku akciju, jer proširivanjem znanja i oblasti djelovanja, kao i udruživanjem snaga, možemo bolje sagledati sadašnji trenutak.

Tokom prvog talasa pandemije, realizovao si seriju intervjuja pod nazivom „In conversation with...” sa eminentnim internacionalnim umetnicima sa invaliditetom. Serijal je producirala umetnička organizacija Per.Art čiji si osnivač i umetnički direktor, a podržali su ga Kampnagel iz Hamburga i Pact Zollverein iz Esena. U toku razgovora pokrenula su se izuzetno važna pitanja o trenutnom stanju na nezavisnoj umetničkoj sceni, produkcijama, izmenjenim uslovima funkcionisanja. Da li bi mogao da izdvojiš nekoliko tematskih linija koje su ti bile najinteresantnije?

Da, tokom tri mjeseca počev od aprila svakog petka vodio sam online razgovor sa kolegama iz oblasti savremenog plesa, performansa i disability arts-a. Sagovornici su mi bili umetnici koji svoju praksu razvijaju u Njujorku, Berlinu, Beču, Teheranu, Hamburgu, Varšavi, Atini, Oklandu, Lisabonu, Padovi i Novom Sadu. Pokrenuo sam ove razgovore jer sam htio da čujemo o tome na koji način ovi umetnici promišljaju trenutno stanje u kojem se globalno nalazimo, kako ono utiče na nas kao umetnike i građane, šta se dešava s umetnošću u vanrednom stanju i kako ona može doprineti jačanju kulture solidarnosti.

Uputio bih čitaoce da potraže „In conversation with...” na internetu preko ovog linka: <https://www.disabilityartsinternational.org/events/fridays-online-per-art-in-conversation/>

Teško mi je da izdvojim nekoliko tema, jer su razgovori bili zaista bogati i bili su zamišljeni kao prilika za refleksiju i konverzaciju, a čitava serija kao trenutna reakcija na novonastalo stanje lockdown-a, ali s idejom da se razvija dalje i da uključuje nove sagovornike, nove formate i prostore za dalje promišljanje. Za svaki razgovor imao sam nekoliko različitih pitanja u odnosu na umjetničku praksu, iskustvo i kontekst u kojem žive i rade sagovornici, ali sam i svakog od njih zamolio da postavi jedno pitanje za mog narednog sagovornika. Htio bih zapravo ta pitanja ovdje podijeliti sa čitaocima i podstaknuti ih na razmišljanje i diskusiju. Pitanja koja slijede postavili

su Maja Kowalczyk, Diana Niepce, Michael Turinsky, Venetsiana Kalampaliki, Irini Kourouvani, Vivi Christodouloupoulou, Dalibor Šandor, Pelenakeke Brown, Perel, Juri Rovarato, Dennis Seidel, Miad Nohekhan, Leila Jalalian, Hamidreza Hamidi, Aleksandra Skotarek i Justyna Wielgus:

- Da li pravite red u životu za vrijeme karantina?
- Kakav vam je poredak stvari potreban dok ste u karantinu?
- Na koji način je ova izolacija drugačija od drugih vrsta izolacija koje ste do sada doživjeli?
- Šta je *mobility justice* za vas?
- Na koji način i kako se promijenila vaša percepcija vremena u proteklih nekoliko mjeseci? Šta je drugačije?
- Koje su pozitivne stvari i iskustva nastala u ovoj situaciji i da li imate ideju kako ih razvijati dalje i nakon krize?
- Šta odbijanje, protivljenje i neprihvatanje znače za vas? Ima li nešto čemu se protivite, što odbijate ili ne prihvatate u ovom trenutku ili u proteklom razdoblju?
- Šta je vaš *guilty pleasure*? Da li *guilty pleasure* može pokrenuti revoluciju? I ako da, kako?
- Koja je svrha vaše umjetnosti i koliko ona ima smisla u krizi izazvanoj pandemijom? I da li i na koji način će imati smisla u budućnosti?
- Da li je dovoljno učinjeno od strane nadležnih organa kako bi institucije kulture mogle ponovo biti otvorene?
- Kako se kao umjetnik nosite sa ovom situacijom? Na koji način održavate rad, komunicirate sa kolegama, publikom, zajednicom?
- Šta za vas znači "povratak u normalnost"? I da li joj se želite vratiti?

Zanima me da li misliš da je solidarnost na nezavisnoj umetničkoj sceni danas moguća i šta ona podrazumeva u trenutnoj situaciji? (namerno pitam za taj suženi kontekst).

Naravno da postoje pojedinci i grupe koji svoj rad i javno djelovanje u zajednici zasnivaju na solidarnosti, ali pitanje se odnosi na scenu, pa onda neću govoriti o njima. Ukoliko govorimo o nezavisnoj seni savremenih izvodjačkih umjetnosti i pogotovo savremenog plesa, mislim da solidarnost nije moguća, jer to nam pokazuje i sama scena u proteklih 20 godina. Aktuelna scena se u potpunosti uspostavila na neoliberalnim principima, mada ona sama o sebi tako ne misli, što mislim da je samo još jedna potvrda njene ideološke nesvjesnosti. Kompetitivnost, klanovski mentalitet i beskrupuloznost su snažne odlike scene. Kako da govorimo o solidarnosti kada u Srbiji kolege krađu projektne ideje jedni drugima zarad lične koristi, normalizuje se neplaćeni rad i eksploatacija, svrha i smisao umjetničkog rada određena je idejom „prvi, jedini, najbolji”? Zatim, kako da govorimo o solidarnosti

kada u Srbiji kolege svoje neznanje i nepoznavanje drugih prethodnih i drugačijih aktuelnih lokalnih praksi, kao i odsustvo razumijevanja kulturnog, političkog i društvenog konteksta u kojem se radi uzimaju oportunistički kao mjesto i priliku za samopromociju i vlastitu kreativnost? Scena ne problematizuje opštu kulturnu, društvenu i ekonomsku centralizaciju, kao ni „odlivanje” scene iz ekonomskih i političkih razloga, a diskriminacija i korupcija kao dvije glavne odlike savremenog društva u Srbiji najčešće nisu problemi kojima se scena strukturalno bavi. Pri tome ne zaboravimo da se ovakvo ponašanje i odnosi dešavaju među ljudima u zemlji Srbiji koja je jedna od najsiriomašnjih zemalja u Evropi i među onima sa najvećim ekonomskih nejednakostima.

Pojedinci „nezavisnu” odnosno vaninstitucionalnu poziciju drže u nekom rascijepljenom stanju duha u žudnji da se stabilnost obezbjedi kroz odnos ili poziciju u instituciji. Mislim da bi svakako bilo dobro da scena uradi reviziju samog termina „nezavisne scene” i zatraži pomoć u sprovođenju vlastite kritičke analize kako bi svima, a možda najviše samim akterima, bilo jasno o kakvoj strukturi, o kakvim odnosima i o kakvim afektivnim stanjima i životu se radi.

Na međunarodnoj sceni situacija je na drugi način problematična ukoliko govorimo o solidarnosti. Pogledajte koliko umjetnika, festivala, pozorišta, programa za podršku u protekle 3–4 godine u objavama o svom radu ima termin „solidarnost” (*solidarity*) i „briga” (*care*). Veliki, veliki broj, a koji prije 5, 10 ili 15 godina ni na koji način nisu govorili o ovim pojmovima, a kamoli da su ih praktikovali. Ali sada je došlo vrijeme za novi trend na tržištu, pa su odjednom naravno svi solidarni i puni brige o drugom. Protiv ovoga se moramo boriti, jer se radi o najstrašnijem obesmišljavanju i depolitizaciji ovih pojmova odnosno praksi koje su itekako bitne upravo za borbu protiv političke apatije i nemoći.

Za mene je solidarnost životni i istorijski put... To nije trend koji se prati, niti stvar koja se radi u slobodno vrijeme, ili zbog toga što je raspisan konkurs. Ona nije podložna statističkoj obradi podataka o učesnicima i „razvoju publike”. Ona je istorijski revolucionarni proces. Ona je život koji živimo jer smo kao društveno biće upoznali drugog i zbog njega smo velikodušno, odgovorno, s povjerenjem, suosjećajnošću, požrtvovanošću i suštinskim prihvatanjem ideje asimetričnog reciprociteta na drugačijem životnom putu od onog koji smo započeli na osnovu svoje klasne, rasne, rodne pripadnosti i fizičkog, senzornog i kognitivnog stanja. Uzajamnost. Kakva krasna riječ! Uz-ja-mnost. „Ja” ne stoji samo, nego ga određuje ovo „uz”, koje podrazumjeva drugog. To je moje iskustvo solidarnosti, koje živim i za koje se borim sa snažim entuzijazmom. Kod drugih je to drugačije i tu je ljepota i smisao uzajamnosti kojom oblikujemo odnose, društvo, svijet u kojem želimo da živimo.